

Σταύρος Λυγερός
Χρήστος Παναγιωτόπουλος

Ο «μειονοτικός επεκτατισμός» των Σκοπίων*

Οι συνθήκες του Ψυχρού Πολέμου που επιβλήθηκαν στη Ευρώπη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και ο γεωπολιτικός διαχωρισμός των Βαλκανίων, κάλυψαν σε σημαντικό βαθμό τις ιστορικές αντιθέσεις εθνικού χαρακτήρα, που ως τότε απειλούσαν την ίδια τη συνοχή των εθνικών κρατών της περιοχής. Η βελτίωση, όμως του διεθνούς κλίματος – σαν συνέπεια της Ύφεσης– και η απομάκρυνση από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, αρχικά της Γιουγκοσλαβίας και στη συνέχεια της Αλβανίας προς διαφορετική κατεύθυνση, διαμόρφωσαν ένα νέο πλαίσιο σχέσεων, το οποίο ως κάποιο σημείο επανέφερε τις παλιές αντιθέσεις. Αντιθέσεις ελεγχόμενες και οπωσδήποτε υποβαθμισμένες σε σύγκριση με το παρελθόν, αλλά ικανές σε κάποια ευνοϊκή μέλλοντική συγκυρία να αποσταθεροποιήσουν την περιοχή.

Ένα από τα σημαντικότερα, σήμερα, σημεία τριθής στη Βαλκανική, αποτελεί η ανακίνηση «Μακεδονικού» Θέματος από τα Σκόπια. Στο μέτρο μάλιστα που αυτή, έστω και σε χαμηλότερους τόνους, αποτυπώνεται στην εξωτερική πολιτική της Ομοσπονδιακής κυβέρνησης του Βελιγραδίου, αναμφίβολα δημιουργεί μέτωπα με την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, στις οποίες υποτίθεται ότι βρίσκονται τα δύο άλλα τμήματα του «μακεδονικού έθνους».

Πώς όμως δημιουργήθηκε το λεγόμενο Μακεδονικό ζήτημα, ποιους στόχους ιστορικά εξυπηρέτησε στη διάρκεια του αιώνα και πώς αυτό εμφανίζεται σήμερα, είναι μερικά από τα ερωτήματα στα οποία θα επιχειρήσουμε να δώσουμε μιαν απάντηση.

* Πολλά από τα ιστορικά στοιχεία αυτού του άρθρου αντλήθηκαν από την μελέτη «*Macedonia and the Macedonian Question*».

Η ιστορική διαδρομή

Η διαμάχη μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας για τη Μακεδονία, που αρχίζει με την ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας το 1870, ουσιαστικά αντανakλούσε την προσπάθεια των δύο χωρών να προσεταιριστούν το σλαβόφωνο πληθυσμό που ζούσε σ' αυτή την περιοχή. Η προώθηση των βουλγαρικών θέσεων και η απειλή που αυτή συνιστούσε για τα ελληνικά συμφέροντα στη νότια Μακεδονία αποτέλεσε το βασικό κίνητρο του διάρκειας τεσσάρων ετών Μακεδονικού αγώνα που άρχισε το 1904.

Οι Βουλγαρικές διεκδικήσεις πάνω στη Μακεδονία βασίζονταν περισσότερο στην ομιλούμενη γλώσσα, ενώ αγνοούσαν το σημαντικότερο ίσως στοιχείο, την εθνική συνείδηση των κατοίκων. Μετά την κατάληψη, τον 15ο αιώνα, της Μακεδονίας από τους Οθωμανούς, στο Βαλκανικό χώρο σημειώθηκαν τεράστιες πληθυσμιακές μεταβολές. Έλληνες της Ηπείρου και της Μακεδονίας μετακινήθηκαν προς Βορρά, στη Σερβία, την Αυστρία, ακόμα και την Ουγγαρία, ενώ Σλάβοι και Βούλγαροι κινήθηκαν προς το Νότο. Έτσι ενισχύθηκε το σλαβικό στοιχείο στη Μακεδονία και η σλαβική-Βουλγαρική γλώσσα επιβλήθηκε στο βόρειο τμήμα της (σημερινή Γιουγκοσλαβική Μακεδονία) και σε ορισμένους θύλακες στο νότιο τμήμα (σημερινή Ελληνική Μακεδονία).

Στην περιοχή της Μακεδονίας που προσαρτήθηκε στην Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους (πρόκειται για το μεγαλύτερο τμήμα των πρώην βιλαετιών Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου), μεταξύ 1913-1925 έγιναν μεγάλες πληθυσμιακές ανακατατάξεις που ουσιαστικά μετέβαλαν την εθνολογική της σύνθεση. Με την ελληνοβουλγαρική συμφωνία της εθελουσίας ανταλλαγής πληθυσμών, 55.000 Βούλγαροι εγκατέλειψαν την ελληνική Μακεδονία ολοκληρώνοντας έτσι το κύμα μετακίνησης σλαβόφωνων πληθυσμών προς τη Βουλγαρία που σημειώθηκε στη διάρκεια της δεύτερης δεκαετίας του αιώνα.

Με την άφιξη, επίσης, των εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων από τη Μικρασία και την εγκατάστασή τους στην περιοχή, οι σλαβόφωνοι έγιναν μια μικρή μειονότητα, από την οποία αργότερα ξεπήδησαν αυτονομιστικές τάσεις. Τα στοιχεία εξάλλου της Κοινωνίας των Εθνών για την ελληνική Μακεδονία, που περιλαμβάνονται σε στατιστική του 1926, δεν επιτρέπουν αμφιβολίες για τη νέα πληθυσμιακή σύνθεση. Οι Έλληνες αποτελούσαν το 90%, ενώ το ποσοστό των Βουλγάρων δεν ξεπερνούσε το 5%.

Την περίοδο όμως του μεσοπολέμου, και συγκεκριμένα το 1924, η ελληνική πλευρά υπέπεσε σε ένα βαρύ πολιτικό σφάλμα. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ), υπογράφηκε ένα ελληνοβουλγαρικό πρωτόκολλο (γνωστό σαν πρωτόκολλο Καλφώφ-Πολίτη) με το οποίο η Ελλάδα χωρίς ενδοιασμούς αναγνώριζε τους σλαβόφωνους πληθυσμούς του εδάφους της σαν βουλγαρικούς. Θέση όχι μόνο εθνικά επιζήμια, αφού αν επικυρωνόταν θα σήμαινε επίσημη ελληνική αναγνώριση ύπαρξης μειονότητας και θα ενίσχυε εν δυνάμει τις βουλγαρικές διεκδικήσεις, αλλά και ιδιαίτερα αμφισβητήσιμη. Τελικά το ελληνικό Κοινοβούλιο αρνήθηκε να επικυρώσει τη συμφωνία και η Κ.Τ.Ε. απάλλαξε την Ελλάδα από τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει.

Όμως αυτός ο άτυχος χειρισμός, στήριξε αποφασιστικά τη βουλγαρική θέση για αυτόνομη Μακεδονία. Ενδεικτικό είναι ότι το Κ.Κ.Βουλγαρίας σε συνεργασία με την Κομμουνιστική Διεθνή πρότεινε τη σύσταση ενιαίας Μακεδονίας και Θράκης στα

πλαίσια μιας Κομμουνιστικής Βαλκανικής Ομοσπονδίας. Το σχέδιο, που κάτω από τις έντονες πιέσεις της Τρίτης Διεθνούς υιοθετήθηκε και από τα Κ.Κ. Γιουγκοσλαβίας και Ελλάδας, τελικά εγκαταλείφθηκε το 1935 από το ΚΚΕ και αντικαταστάθηκε με τη θέση «περί ισοτιμίας των Σλαβομακεδόνων στα πλαίσια του ελληνικού κράτους».

Αυτή η κινητικότητα γύρω από ένα επίσημα ανύπαρκτο για την Ελλάδα θέμα, σε συνδυασμό με τις μεγάλες διώξεις που ασκήθηκαν εναντίον των σλαβόφωνων πληθυσμών στη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά, τους συσπείρωσαν και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη αλυτρωτικών τάσεων. Στη διάρκεια της κατοχής ένα μικρό τμήμα τους συνεργάστηκε με τους Ναζί που τους υπόσχονταν αυτονομία. Ο ΕΛΑΣ, όμως, ακολουθώντας μια πολιτική με βασικές κατευθύνσεις την ισοτιμία, ισοπολιτεία, ελεύθερη επικοινωνία, ακόμα και τη δημιουργία σλαβομακεδονικών σχολείων, πέτυχε να προσεταιριστεί το μεγαλύτερο τμήμα τους, που οργανώθηκε στο Σ.Ν.Ο.Φ. (Σλαβομακεδονικό Εθνικοαπελευθερωτικό Μέτωπο). Όμως το 1944 λίγο πριν την απελευθέρωση, αναζωπυρώθηκαν στους κόλπους τους οι αυτονομιστικές τάσεις, γεγονός που υποχρέωσε τον ΕΛΑΣ να απωθήσει εκτός Ελλάδας τα σλαβομακεδονικά ένοπλα τάγματα που διατηρούσαν στενούς δεσμούς με τους παρτιζάνους του Τίτο. Στη διάρκεια του εμφύλιου, ειδικά προς τη λήξη του 1949, οι οπαδοί του Σ.Ν.Ο.Φ. επανήλθαν στην Ελλάδα και στις τάξεις του «Δημοκρατικού Στρατού» ύστερα από υπόσχεση του Ζαχαριάδη για παροχή αυτονομίας. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε και την ύπαρξη κάποιων μαρτυριών σύμφωνα με τις οποίες ο Ζαχαριάδης δεν τους υποσχέθηκε αυτονομία αλλά περισσότερα μειονοτικά δικαιώματα στα πλαίσια του ελληνικού κράτους.

Το παιχνίδι Τίτο-Δημητρώφ

Στη διάρκεια της Κατοχής, στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία που είχε περιέλθει κατά το μεγαλύτερο μέρος της στους Βουλγάρους, σημειώθηκαν σημαντικές εξελίξεις. Τελικά με τη διακήρυξη του JAJCE –η οποία καθόρισε τη διάρθρωση της μεταπολεμικής Γιουγκοσλαβίας– αποφασίστηκε ότι η Γιουγκοσλαβική Μακεδονία θα αποτελούσε μια από τις έξι ομόσπονδες δημοκρατίες της χώρας. Σύμφωνα με την ίδια διακήρυξη αναγνωρίστηκε επίσημα πως οι κάτοικοι αυτής της περιοχής συγκροτούν μια νέα εθνότητα, τη «μακεδονική».

Από εκεί και πέρα όλες οι προσπάθειες του Τίτο επικεντρώθηκαν στο πώς θα μπορέσει να «λύσει» το «μακεδονικό» προς όφελος της χώρας του. Πρόκειται ουσιαστικά για την αρχή μιας νέας περιόδου κατά τη διάρκεια της οποίας η Γιουγκοσλαβία αρχίζει να διαδραματίζει τον κεντρικό ρόλο και να προβάλλει διεκδικήσεις απέναντι στη Βουλγαρία και κατά δεύτερο λόγο στην Ελλάδα.

Το 1945 ο Τίτο προτείνει στο Δημητρώφ την ίδρυση Ομοσπονδίας που θα αποτελούσαν οι έξι δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας και η Βουλγαρία. Η Σόφια απέρριψε το σχέδιο αυτό. Αναγκάστηκε όμως να αποδεχτεί ότι οι κάτοικοι τόσο της γιουγκοσλαβικής όσο και της βουλγαρικής Μακεδονίας ήταν «μακεδονικής εθνότητας». Επιπλέον άφησε ανοιχτή για το μέλλον την πιθανότητα της δημιουργίας ενός ενιαίου «μακεδονικού» κράτους στα πλαίσια της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας.

Παρά την κρίση που ξέσπασε στους κόλπους του Κ.Κ.Β. για την παρμπάνω από-

φαση, η 10η Ολομέλεια της Κ.Ε. την επικύρωσε και αποφάσισε την καλλιέργεια της «μακεδονικής» εθνικής συνείδησης στον πληθυσμό του Πιρίν. Η Βουλγαρική μάλιστα στατιστική του 1947, χαρακτηρίζει την πλειοψηφία των κατοίκων της Βουλγαρικής Μακεδονίας (Πιρίν), «Μακεδόνες». Με τη βουλγαρο-γιουγκοσλαβική συνθήκη φιλίας, που υπογράφηκε στη Βάρνα το 1947, τέθηκαν τα θεμέλια για την ένωση, υπό μορφή Ομοσπονδίας, των Μακεδόνων του Πιρίν με τη «Σ.Δ. της Μακεδονίας». Στόχος του Δημητρώφ παρέμενε η προσάρτηση στη Βουλγαρία της δυτικής μεθοριακής περιοχής Βράνια-Πιρότ, αλλά μετά την έντονη αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης η συμφωνία δεν υλοποιήθηκε. Έμεινε μόνο η δέσμευση της Σόφιας για την καλλιέργεια «μακεδονικής» συνείδησης στον πληθυσμό του Πιρίν. Το σκέλος αυτό της συμφωνίας άρχισε μάλιστα να γίνεται πράξη με την αποστολή δασκάλων από τα Σκόπια για τη διδασκαλία της «μακεδονική» γλώσσας, την έκδοση «μακεδονικών» εφημερίδων κ.λπ.

Αναμφίβολα ο ελιγμός που επιχείρησε η Βουλγαρία ατύχησε. Ο Δημητρώφ στόχευε στην εδαφική επέκταση της χώρας του με την προσάρτηση της γιουγκοσλαβικής περιοχής Βράνια-Πιρότ και τη διεκδίκηση της ελληνικής Θράκης. Φαίνεται πως το θέμα της Δυτικής Θράκης είχε συμφωνηθεί με τον Τίτο από τον οποίο είχε την υπόσχεση ότι η Γιουγκοσλαβία θα στήριζε τις βουλγαρικές διεκδικήσεις στη Διάσκεψη Ειρήνης το Παρισιού. Έκανε λοιπόν αυτές τις θεαματικές υποχωρήσεις στο «μακεδονικό» χωρίς όμως, όπως αποδείχτηκε, να κάνει σωστή εκτίμηση των δεδομένων. Έτσι, ενώ τελικά δεν κέρδισε τίποτα, αντίθετα ενίσχυσε σημαντικά την πολιτική διείσδυση του Βελιγραδίου ευνοώντας τη δημιουργία αλυτρωτικών τάσεων στους κατοίκους της Βουλγαρικής Μακεδονίας.

Με τη ρήξη Τίτο-Στάλιν το 1948 αρχίζει μια νέα περίοδος για το «μακεδονικό» με κύριο στοιχείο τη βαθμιαία απαγκίστρωση της Βουλγαρίας από τις δεσμεύσεις που είχε αναλάβει στο παρελθόν. Το πρώτο βήμα της Σόφιας, που ευθυγραμμίστηκε με τη σοβιετική πολιτική, ήταν να εκδιώξει από την περιοχή του Πιρίν τους «μακεδόνες» δασκάλους και να κλείσει τα «μακεδονικά» σχολεία. Επίσημα όμως δεν αποκήρυξε τη «μακεδονική» εθνότητα ούτε την ιδέα για ενιαία Μακεδονία, στα πλαίσια όμως μιας Κομμουνιστικής Βαλκανικής Ομοσπονδίας, σχέδιο που προωθούσε η Κομινφόρμ.

Η επίσκεψη Χρουστσώφ στο Βελιγράδι το 1955 οδηγεί σε επαναπροσέγγιση τις δύο χώρες. Το 1957 όμως με την απόφαση του VII Συνεδρίου του Κ.Κ. Γιουγκοσλαβίας που προσδιόριζε πολιτική ίσης απόστασης από τους δύο συνασπισμούς και προκάλεσε νέα σοβιετο-γιουγκοσλαβική κρίση, οι σχέσεις Βουλγαρίας-Γιουγκοσλαβίας επιδεινώνονται, γεγονός που βέβαια επηρέασε και το «μακεδονικό». Η Σόφια επανέφερε τη βουλγαρική εθνικότητα στον πληθυσμό του Πιρίν και πέρασε στην αντεπίθεση κατηγορώντας το Βελιγράδι ότι προσπαθεί να εκσερβίσει το «μακεδονικό λαό του Βαρδάρη» (Γιουγκοσλαβική Μακεδονία).

Λίγο αργότερα, το 1961, με τη νέα επίσκεψη Χρουστσώφ στο Βελιγράδι και τη βελτίωση των σοβιετο-γιουγκοσλαβικών σχέσεων αμβλύνονται και πάλι οι βουλγαρο-γιουγκοσλαβικές διαφορές. Παραμένει όμως μια σημαντική διαφορά που ισχύει μέχρι σήμερα. Η Σόφια αρνείται να δεχθεί πλέον την ύπαρξη «μακεδονικής εθνότητας» στο έδαφός της. Από κει και πέρα η κατάσταση παραμένει περίπου η ίδια.

Περί «μακεδονικού έθνους»

Η ίδρυση της «Σ.Δ. Μακεδονίας» αποτέλεσε αναμφίβολα ένα σημαντικό σταθμό στην ιστορία του λεγόμενου μακεδονικού ζητήματος. Κι αυτό γιατί τα Σκόπια από την εποχή εκείνη εργάστηκαν συστηματικά για τη στοιχειοθέτηση και προβολή των ισχυρισμών τους περί ύπαρξης μακεδονικού έθνους, τη μητρόπολη του οποίου αποτελεί το ομώνυμο κρατίδιο της Γιουγκοσλαβίας.

Σύμφωνα με την ίδια άποψη, το «μακεδονικό έθνος» έχει ιστορία 13 αιώνων. Αρνούμενοι την ελληνικότητα των αρχαίων Μακεδόνων και τη συνεχή ελληνική παρουσία στην περιοχή, διατείνονται ότι το «μακεδονικό έθνος» διαμορφώθηκε τον 7ο αιώνα από τη σύνθεση των ιθαγενών πληθυσμών με τα σλαβικά φύλα που κατέβηκαν στην κεντρική Βαλκανική. Για να στηρίξουν την παραπάνω θέση είναι φανερό ότι οικειοποιούνται πλευρές της ιστορίας τόσο του ελληνικού, όσο και του βουλγαρικού έθνους. Τα επιστημονικά δεδομένα όπως και οι πιο έγκυροι ιστορικοί, αρνούνται την ύπαρξη ξεχωριστής «μακεδονικής εθνότητας». Άλλωστε, ούτε κατά τον Μεσαίωνα ούτε αργότερα υπάρχουν στοιχεία που να θεμελιώνουν την άποψη των Σκοπίων. Τόσο τα γραπτά των ξένων περιηγητών όσο και οι διπλωματικές πηγές της εποχής αναφερόμενα στους πληθυσμούς που κατοικούσαν στη Μακεδονία τους διακρίνουν σε ελληνικούς και σλαβικούς-βουλγαρικούς.

Η καλλιέργεια της «μακεδονικής γλώσσας» είναι αναμφισβήτητη η σοβαρότερη προσπάθεια για την εδραίωση των ισχυρισμών περί «μακεδονικού έθνους». Στην πραγματικότητα αυτοτελής γλώσσα δεν υπήρχε μέχρι τη δεκαετία του 1940. Υπήρχε ένα σλαβομακεδονικό γλωσσικό ιδίωμα, επηρεασμένο κυρίως από τη Βουλγαρική και λιγότερο από την ελληνική γλώσσα. Μετά την ίδρυση της «Σ.Δ. Μακεδονίας» επιχειρήθηκε η κατασκευή μιας ξεχωριστής γραπτής γλώσσας, η οποία και αναγνωρίστηκε σαν μία από τις τρεις επίσημες γλώσσες της Γιουγκοσλαβίας.

Γενικότερα η αυθαίρεσία των Σκοπίων συνίσταται στο ότι μετατρέπουν τη γεωγραφική έννοια της Μακεδονίας σε εθνική, ισχυριζόμενα ότι στη βουλγαρική και ελληνική Μακεδονία βρίσκονται τα δύο άλλα τμήματα του «μακεδονικού έθνους». Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα ζούσε ένας μεγάλος αριθμός πολιτών που όχι μόνο μιλούσαν το σλαβομακεδονικό ιδίωμα αλλά και σε σημαντικό βαθμό είχαν σλαβική συνείδηση. Παράλληλα φαινόμενα συναντώνται σ' όλη σχεδόν τη Βαλκανική κι αποτελούν κληρονομίες της οθωμανικής περιόδου. Τα καταπιεστικά μέτρα όμως της δικτατορίας του Μεταξά, η μετανάστευση προς τις ΗΠΑ, Καναδά και Αυστραλία, αλλά κυρίως τα γεγονότα της κατοχής και του εμφυλίου, υποχρέωσαν τη συντριπτική πλειοψηφία των Σλαβομακεδόνων να εγκαταλείψουν τη χώρα.

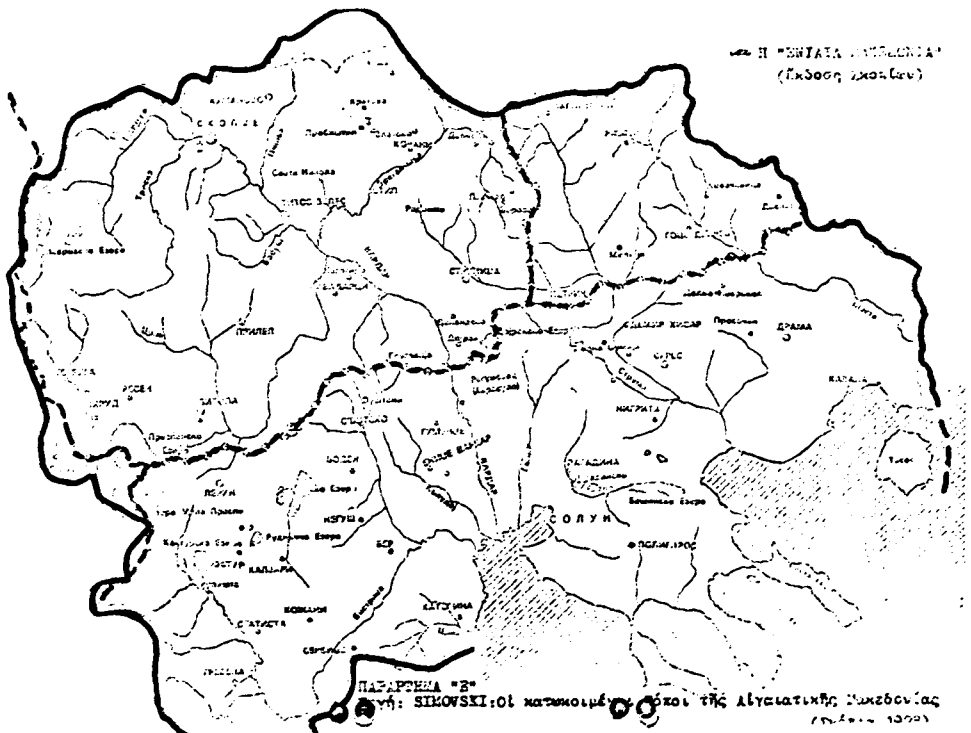
Το πρώτο κύμα εξόδου προς τη Γιουγκοσλαβία έλαβε χώρα, όταν, όπως ήδη σημειώσαμε, ο ΕΛΑΣ απώθησε τα αντάρτικα σλαβομακεδονικά τάγματα του λόγω των αυτονομιστικών τους τάσεων. Το δεύτερο κύμα, που ολοκλήρωσε την έξοδο, ήρθε σαν συνέπεια της ήττας του «Δημοκρατικού Στρατού» το 1949.

Η απόκτηση της γιουγκοσλαβικής υπηκοότητας, η αλλαγή του ονόματος και γενικότερα η γλωσσική και εθνική αφομοίωση ήταν ο δρόμος που ακολούθησε το σύνολο σχεδόν των πολιτικών προσφύγων σλαβικής συνείδησης. Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι κάτω από την πίεση των γιουγκοσλαβικών αρχών και αρκετοί ελληνικής συνείδησης πολιτικοί πρόσφυγες υποχρεώθηκαν να υποχωρήσουν, αλλάζοντας την υπηκοότητα, τα ονόματα και τοπωνύμιά τους, γεγονός που δημιουργεί εμπόδια στον επαπατρισμό τους.

Τα Σκόπια επιδιώκοντας να βρουν εσωτερικά ερείσματα δεν έχουν σταματήσει τις πιέσεις για δέσμευση του ΚΚΕ σε θέσεις που να εξυπηρετούν τους σκοπούς τους. Μετά από μια μεγάλη περίοδο αμφιταλαντεύσεων ανάμεσα στη γραμμή για «ίδρυση ενιαίου – ανεξάρτητου Μακεδονικού κράτους» και σ' αυτή για «ισοτιμία των Σλαβομακεδόνων στα πλαίσια του ελληνικού κράτους», το ΚΚΕ έχει πια αποδεσμευτεί από την τόσο αρνητική αυτή κληρονομιά.

Οι γιουγκοσλαβικές πιέσεις

Όπως ήδη έχουμε σημειώσει, η θέση των Γιουγκοσλάβων ήταν ότι τα τμήματα της Μακεδονίας έπρεπε να ενωθούν σ' ένα ενιαίο κράτος. Η θέση αυτή εγκαταλείφθηκε σ' ότι αφορά την Ελλάδα το 1951, όταν αποκαταστάθηκαν οι διμερείς σχέσεις. Ο Τίτο, μετά τη ρήξη του με το Στάλιν, υποχρεώθηκε να αναθεωρήσει τη στάση του γιατί ήθελε να προστατεύσει τα νώτα του και επιπλέον γιατί η Ελλάδα θα λειτουργούσε σαν αγωγός της δυτικής βοήθειας σε περίπτωση που η Γιουγκοσλαβία υφίστατο επίθεση από τους Ανατολικούς. Ωστόσο, κι αυτή η αλλαγή των γεωπολιτικών δεδομένων δεν ήταν αρκετή για να εγκαταλειφθεί τελείως το «μακεδονικό» χαρτί. Είναι αλήθεια ότι εκείνη την εποχή το Βελιγράδι πήρε μέτρα με τα οποία περιορίστηκε σημαντικά η δραστηριότητα που απέβλεπε στην απόσχιση της Ελληνικής Μακεδονίας. Παρ' όλα αυτά, όμως, επέμεινε στη θέση ότι η «μακεδονική μειονότητα» της Ελλάδας πρέπει να απολαμβάνει μειονοτικών δικαιωμάτων. Η θέση αυτή διατηρήθηκε ακόμα και το 1954, όταν η ελληνογιουγκοσλαβική προσέγγιση έφτασε στο ανώτε-

Η «Ενιαία Μακεδονία» (Έκδοστ. Σκοπίων)

ρο σημείο της με την υπογραφή του Τριμερούς Βαλκανικού Συμφώνου.

Η υπογραφή της διμερούς συμφωνίας μεθοριακής επικοινωνίας το 1959, αναζωπύρωσε την προπαγανδιστική δραστηριότητα των Σκοπιανών στις ελληνικές παραμεθόριες περιοχές, όπου ζούσαν οι εναπομείναντες σλαβόφωνοι, ή πιο σωστά δίγλωσσοι. Αυτός ήταν ο λόγος που τρία χρόνια αργότερα η Αθήνα ανέστειλε μονομερώς για δύο χρόνια τα άρθρα που επέτρεπαν την ελεύθερη μετάβαση Ελλήνων στη Γιουγκοσλαβία. Το Μάιο του 1967 η χούντα αρνήθηκε όπως είχε δικαίωμα, την ανανέωση της συμφωνίας, γεγονός που κλιμάκωσε τις γιουγκοσλαβικές πιέσεις για το «μακεδονικό».

Αν και η πτώση της δικτατορίας επέφερε μια ύφεση σ' αυτή την πίεση η θέση του Βελιγραδίου δεν άλλαξε ουσιαστικά. Από το 1977, μάλιστα, παρατηρείται για μια ακόμα φορά κλιμάκωση των πιέσεων κυρίως μέσω δηλώσεων και δημοσιευμάτων.

Ο θάνατος του Τίτο, αναμφισβήτητα, διευκόλυνε την έξαρση των εθνικιστικών τάσεων στους κόλπους των ομόσπονδων κρατιδίων, μειώνοντας ταυτόχρονα τις δυνατότητες αντίστασης της κεντρικής κυβέρνησης. Η ανάπαυλα που σημειώθηκε μετά τις εκλογές του 1981 δεν διήρκεσε για πολύ. Παρά τα ελληνικά διαθήματα, που μόνο περιορισμένη αποτελεσματικότητα είχαν, τα Σκόπια κι ως ένα βαθμό το Βελιγράδι, δεν έχουν σταματήσει – με παροδικές διακυμάνσεις βέβαια – να καλλιεργούν την αναζωπύρωση του «μακεδονικού», γεγονός που οπωσδήποτε περιπλέκει τις ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις.

Σε αντίθετη κατεύθυνση κινήθηκαν οι ελληνοβουλγαρικές σχέσεις για το ίδιο θέμα. Ενώ στη δεκαετία του 1950 η Σόφια τόνιζε τη βουλγαρικότητα των κατοίκων της «Σ.Δ. Μακεδονίας» και των Ελλήνων σλαβόφωνων, στη συνέχεια η θέση αυτή βαθμιαία εγκαταλείπεται. Ειδικά μετά το 1964, οπότε και οι διμερείς σχέσεις αποκαθίστανται πλήρως, οι Βούλγαροι ξεκαθάρισαν ότι δεν έχουν καμία διεκδίκηση απέναντι στην Ελλάδα. Ειδικά μετά το 1974 έγινε σαφές ότι αυτό δεν αφορά μόνο εδαφικές, αλλά και μειονοτικές διεκδικήσεις.

Η επίσημη γιουγκοσλαβική θέση ενώ αρνείται την ύπαρξη εδαφικών διεκδικήσεων, επιμένει στην αναγνώριση μειονοτικών δικαιωμάτων στους «Μακεδόνες» που ζουν στις γειτονικές χώρες. Τόσο το Βελιγράδι όσο και τα Σκόπια εξαντλούν όλες τους τις δυνατότητες για τη διεθνή αναγνώριση του «μακεδονικού έθνους». Το πλάσισμα της «Σ.Δ. Μακεδονίας» σαν συμβαλλόμενου μέρους σε διακρατικές συμφωνίες που συνάπτει το Βελιγράδι, οι επίσημες επισκέψεις ηγετών στα Σκόπια και η έντονη «μακεδονική» πολιτιστική και επιστημονική δραστηριότητα στο εξωτερικό, είναι οι κυριότεροι τρόποι με τους οποίους προωθείται αυτός ο σκοπός. Αξίζει ιδιαίτερης μνείας η σοβαρή προπαγανδιστική εργασία που γίνεται στις χώρες που υπάρχουν μεγάλες κοινότητες σλαβόφωνων ή μη μεταναστών που κατάγονται από τη Μακεδονία.

Παρά το γεγονός ότι το κύριο βάρος της γιουγκοσλαβικής πίεσης ασκείται στη Βουλγαρία, δεν είναι ασημαντες και οι πιέσεις που ασκούνται στην Ελλάδα:

- Η επιδίωξη οικονομικής και πολιτιστικής σύνδεσης της ελληνικής Μακεδονίας με το ομώνυμο κρατίδιο της Γιουγκοσλαβίας αποτελεί πάγια τακτική και εξυπηρετεί έμμεσα το αίτημα των Σκοπίων για ενότητα της περιοχής αυτής.
- Η ελληνική ραδιοφωνική και τηλεοπτική εκπομπή των Σκοπίων, με εκτεταμένες και επαναλαμβανόμενες αναφορές συστηματικά παραχαράσσει και οικειοποιείται σημαντικά πρόσωπα και γεγονότα της ελληνικής ιστορίας.

- Η χρήση παλαιών σλαβικών και τουρκικών τοπωνυμίων αντί των ελληνικών είναι κανόνας.
- Η ελληνική Μακεδονία αναφέρεται σαν «Αιγαιατικό τμήμα της Μακεδονίας», ενώ συχνά οι γηγενείς κάτοικοι της ταξινομούνται στο «μακεδονικό έθνος».
- Επιδιώκεται ο επαναπατρισμός των Σλαβομακεδόνων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα τη δεκαετία του 1940.
- Συνεχίζονται οι προπαγανδιστικές επιθέσεις περί καταπίεσης και αφομοίωσης της «μακεδονικής μειονότητας», την οποία ορισμένοι αναβιβάζουν σε 300.000 άτομα.
- Τέλος, το Βελιγράδι προωθεί σε διεθνείς οργανισμούς σχέδια για αυξημένη προστασία των μειονοτήτων.

Οι γειτονικές χώρες

Τα τελευταία χρόνια, η γιουγκοσλαβική πλευρά έχει επεκτείνει τις επιθέσεις της για το «μακεδονικό» και σε βάρος της Αλβανίας. Είναι γνωστό το χάσμα που χωρίζει τις δύο χώρες λόγω της πολυάριθμης αλβανικής μειονότητας στο Κοσσυφοπέδιο. Τα Τίρανα, επανειλημμένα κι όχι χωρίς λόγο, κατηγορούν το Βελιγράδι ότι καταπιέζει συστηματικά τη μειονότητα. Το μεγάλο αυτό αγκάθι, θα έπρεπε να έχει διδάξει τους Γιουγκοσλάβους για τους κινδύνους που περικλείει η πολιτική εκμετάλλευσης των μειονοτήτων. Η θεωρία των «στρατηγικών μειονοτήτων» δεν έχει οπαδούς μόνο στην 'Αγκυρα' έχει όπως αποδεικνύουν τα γεγονότα και στα Σκόπια και σε κάποιο βαθμό στο Βελιγράδι. Έτσι δεν αποτελεί έκπληξη η εκστρατεία περί ύπαρξης «μακεδονικής» μειονότητας στην Αλβανία. Οι γιουγκοσλαβικοί ισχυρισμοί αναφέρονται κυρίως στην ύπαρξη μιας μικρής ζώνης στα Βορειοδυτικά των Πρεσπών, όπου κατοικεί ένας μικρός αριθμός σλαβόφωνων, και αποσκοπούν στην εξισορρόπηση της αλβανικής πίεσης στο Κοσσυφοπέδιο.

Είναι φανερό ότι η Τουρκία έχει κάθε λόγο να επιθυμεί την αναζωπύρωση του «μακεδονικού» και την επιβάρυνση των ελληνογιουγκοσλαβικών σχέσεων. Ο τουρκικός τύπος συχνά συσχετίζει την «καταπίεση που υφίσταται η τουρκική και η μακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα». Αλλά και στο μορφωτικό επίπεδο οι Τούρκοι δεν χάνουν ευκαιρία προβολής των «μακεδονικών» δραστηριοτήτων. Το 1982 ιδρύθηκε έδρα «μακεδονικής γλώσσας» στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης. Η πιο πρόσφατη σχετική εκδήλωση είναι η έκθεση στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της ίδιας πόλης, έργων γελοιογράφων από τη «Σ.Δ. Μακεδονίας» που οργάνωσε το τουρκικό υπουργείο Πολιτισμού και η Ακαδημία των Σκοπίων.

Το πρόβλημα όμως, δεν σταματάει εδώ. Η επίσκεψη του Γιουγκοσλάβου Προέδρου Τζουράνοβιτς στην 'Αγκυρα (17.10.84) φαίνεται σαν επισφράγιση της προσέγγισης των δύο χωρών. Αυτή δεν θα είχε μεγάλη σημασία αν δεν συνοδευόταν από μια προσεκτική αλλά οπωσδήποτε ορατή φιλοτουρκική στροφή του γιουγκοσλαβικού Τύπου, ιδιαίτερα σ' ό,τι αφορά τα ελληνοτουρκικά. Οι κάποιες γιουγκοσλαβικές αναφορές, μάλιστα, στη μεταχείριση της μουσουλμανικής μειονότητας στη Δ.Θράκη συνιστούν σοβαρότατο ολίσθημα, που αν παγιωθεί σε πολιτική, απειλεί να ανατρέψει τις ισορροπίες στη Βαλκανική.

Η ευμενής απήχηση που βρήκαν στην Τουρκία οι ισχυρισμοί περί «μακεδονικού έθνους», επέτρεψαν, όμως, μια απρόσμενη εξέλιξη. Στα Σκόπια πολλαπλασιάζονται

οι αναφορές για το νέο τμήμα του «μακεδονικού έθνους» τους «εξισλαμισθέντες Μακεδόνες» της Τουρκίας, οι οποίοι ανέρχονται σε 150.000 (οι γιουγκοσλαβικής καταγωγής Τούρκοι ανέρχονται σε 600.000). Αυτούς τους αριθμούς δίνουν, τουλάχιστον, οι εκπομπές της τηλεόρασης των Σκοπίων που γυρίστηκαν το περασμένο φθινόπωρο με θέμα: «Το παρελθόν και παρόν των εξισλαμισμένων Μακεδόνων».

Τα όρια του «Μακεδονικού»

Πέρα, όμως, από το τουρκογιουγκοσλαβικό παιχνίδι, είναι απαραίτητο να υπογραμμίσουμε τη σημασία που έχει η επιβάρυνση των σχέσεων Αθήνας-Βελιγραδίου, γιατί όπως είναι γνωστό οι σχέσεις αυτές μεταπολεμικά ήταν οι καλύτερες στη Βαλκανική. Από την πλευρά τους οι Γιουγκοσλάβοι φαίνονται δυσαρεστημένοι πρώτον από την ελληνοαλβανική προσέγγιση και δεύτερον από την «αιρετική» πολιτική της Ελλάδας απέναντι στο ΝΑΤΟ. Κι αυτό γιατί, όπως πιστεύουν, αυτή η πολιτική αποδυναμώνει την ασφάλειά τους, αφού είναι δυνατό να κλονίσει τον παραδοσιακό ρόλο της Ελλάδας ως χώρας-αγωγού της δυτικής βοήθειας σε περίπτωση έντασης στην περιοχή.

Η αναζωπύρωση όμως του «μακεδονικού», καταγράφηκε σαν συνειδητή επιλογή όχι μόνο του κρατιδίου, αλλά και της ομοσπονδιακής ηγεσίας. Στο 11ο συνέδριο της Ένωσης Γιουγκοσλάβων Κομμουνιστών υιοθετήθηκε απόφαση σύμφωνα με την οποία τα δικαιώματα των «μακεδονικών μειονοτήτων» στις γειτονικές χώρες αναγορεύθηκαν σε ενεργό παράγοντα της βαλκανικής πολιτικής του Βελιγραδίου. Ωστόσο, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι όσο η κεντρική εξουσία στη γειτονική χώρα διατηρείται αρκετά ισχυρή ώστε να δαμάζει τις αλυτρωτικές διαθέσεις που αναπτύσσονται στα Σκόπια, το ειδικό βάρος του «Μακεδονικού» δεν φαίνεται ότι μπορεί να ξεπεράσει ένα ορισμένο όριο. Η γενική αναφορά της Γιουγκοσλάβας Πρωθυπουργού Πλάνιτς –κατά τη διάρκεια της επίσκεψης Παπανδρέου στο Βελιγράδι– για μειονότητες που θα πρέπει να αποτελούν γέφυρα εμπιστοσύνης και σύνδεσης και όχι μήλο της έριδος, είναι χαρακτηριστική της ισορροπίας που επιθυμεί να διατηρήσει στο θέμα η γιουγκοσλαβική πλευρά.

Κλείνοντας αυτό το άρθρο είναι χρήσιμο να υπογραμμίσουμε ότι η Αθήνα αντιτίθεται στην οικειοποίηση ενός γεωγραφικού όρου όπως η Μακεδονία και η φόρτισή του με εθνικό περιεχόμενο. Πολύ περισσότερο που αυτός ο όρος είναι σε χρήση στην Ελλάδα και άρρηκτα δεμένος με την ελληνική ιστορία. Η οικειοποίηση αυτή και η μονοπώλησή του από τα Σκόπια δεν είναι τυχαία: στηρίζει τις μειονοτικές διεκδικήσεις τους και ίσως υποκρύπτει εδαφικές. Είναι προφανές ότι η Αθήνα δεν θα είχε κανένα πρόβλημα αν υιοθετείτο ο όρος Σλαβομακεδόνας, Γιουγκοσλαβική Μακεδονία κλπ. Απλά δεν δέχεται ότι ο όρος Μακεδονία και τα παράγωγά του είναι σλαβικά, όπως διατείνονται τα Σκόπια.

Παρόλες, όμως, τις τριβές που σημειώνονται γύρω απ' αυτό το πρόβλημα, η ελληνική πλευρά –όπως έδειξε η πρόσφατη επίσκεψη του κ. Παπούλια και η προγραμματισμένη επίσκεψη του κ. Παπανδρέου στο Βελιγράδι– αποσκοπεί σε μια αντιστροφική της φθίνουσας πορείας των διμερών σχέσεων. Μια ματιά στο χάρτη είναι αρκετή για να διαπιστώσει κανείς τη μεγάλη σημασία που έχουν και για τις δύο χώρες οι αρμονικές σχέσεις. Πολύ περισσότερο σήμερα, που ο βαθμός σύμπτωσης των θέσεών τους για τα μεγάλα διεθνή προβλήματα είναι αυξημένος.